

Департамент культури і туризму
Харківської обласної військової адміністрації

КЗ "Харківська обласна бібліотека для дітей та
юнацтва" Харківської обласної ради

УКРАЇНІЗАЦІЯ
1920-1930-х років:
крапки над і

Харків-2023

Департамент культури і туризму
Харківської обласної військової адміністрації
КЗ «Харківська обласна бібліотека для дітей та
юнацтва» Харківської обласної ради

«УКРАЇНІЗАЦІЯ

1920-1930-х РОКІВ

КРАШКИ НАД І»

**методико-бібліографічні матеріали
до 100 –річчя від часу початку політики «українізації» –
заходів на підтримку розвитку української мови**

Харків -2023

УДК 94(477)«1920/30»(072)
У-45

«Українізація 1920-1930-х років : крапки над І» : методико-бібліографічні матеріали до 100-річчя від часу початку політики «українізації» – заходів на підтримку розвитку української мови / [уклад. С.О. Андрус, ред. С.М. Загревська]; КЗ «Харківська обласна бібліотека для дітей та юнацтва» Харківської обласної ради Департамент культури і туризму Харківської ОВА. – Харків:[б.в.],2023. – 39 с.

Методико-бібліографічні матеріали допоможуть пізнати справжні мотиви виникнення ідеї «українізації-коренізації» в 20-30-х роках ХХ століття та з'ясувати всі «плюси – мінуси» цієї коренізації.

Посібник стане корисним для бібліотекарів та вчителів-предметників з історії, мови й літератури.

Укладач	С.О. Андрус
Редактор	С.М. Загревська
Відповідальний за випуск	Г.В.Трохименко

© КЗ «Харківська обласна бібліотека для дітей та юнацтва»
Харківської обласної ради, 2023
<http://bibl.kharkiv.ua>

«*Мова – це більше, ніж кров*» – жорстка максима*, що вивів Франц Розенцвейг** з досвіду власного життя, а також історичної долі народів, до яких належав. Для когось ці слова аксіома, а в українському контексті вони можуть слугувати поштовхом для роздумів і дискусій.

Кожна сучасна мова — і українська не виняток — почала формуватися дуже і дуже давно.

Від розпаду праслов'янської мовної єдності, тобто десь від VI ст., починається протоукраїнський період, який триває приблизно до XI ст., з кінця якого — середини XII ст. уже можна говорити про сформованість в основних рисах української мови як системи. Тоді формування мови відбувалося на двох основних теренах — Поліссі й Поділлі. Мовознавець Юрій Шевельов називає ці території «говірковими регіонами», наголошуючи, що ці первісні стани ще недоречно називати мовами.

З появою перших писемних пам'яток починається етап мови, який науковці називають **давньоукраїнським**. На цьому етапі українська набуває більшості рис, за якими її впізнають і сьогодні. Найважливішою та найменш імовірною для сучасних людей зміною було зменшення кількості голосних і збільшення кількості приголосних. Так, свого часу українська мала носові звуки *ę* і *ą*, які збереглися у польській мові. Короткі голосні, що позначаються знаками *ь* та *ѣ*, або перетворились на повноцінні голосні, або занепали.

Уже в XII столітті випадає говорити не про староцерковнослов'янську, а про **київський ізвод** церковнослов'янської мови. Ізвод — це свого роду редакція, накопичені з усної мови зміни, які впливали на читання (вже згадане різночитання літери *ѣ*) чи й написання слів (*къде, съде* у київському ізводі проти *къдѣ, съдѣ* в московському). Скажімо, літера *л* (юс малий), що у старослов'янській позначала носовий звук *ę*, у давньоукраїнських пам'ятках вживається як взаємозамінна з *ла*. Зрештою давнє написання юса поступово перетворилось на знайому нам літеру *я*.

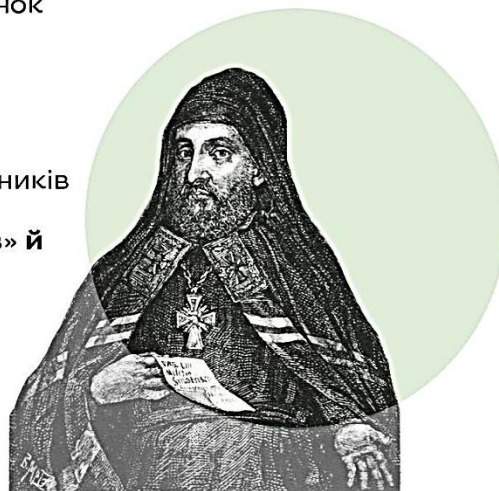
***Максима** (від лат. *maxima* - «вище правило») - моральне правило або принцип поведінки, для якого властива гранична спільність і обов'язковість.

****Франц Розенцвейг** — німецько-єврейський філософ.

Граматичні явища, уперше описані Мелетієм Смотрицьким у «Граматиці»

- виокремив **8** частин мови (sic! перший описав вигуки та дієприслівники!)
- виділив у слов'янських мовах місцевий відмінок
- розділив іменники на відміни, а дієслова — на дієвідміни
- описав відмінювання прикметників та числівників
- запровадив звичну нам літеру **ґ** та «узаконив» **й**

Ukrainer

Деякі заборони й цензурні розпорядження щодо української мови у 18 ст.

На українських землях
уведено цензуру:
«исправления ради и согласия
с великороссийскими»

1721

Синод стягнув з українського
архімандрита
Києво-Печерської лаври 1000
рублів **штрафу за друк книги**
«Триод», «не совсем с
великороссийской сходной»

1724

Синод наказав
Києво-Печерському
архімандритові стежити за
тим, щоб **написання слів і**
наголоси вживали винятково
за московською редакцією
церковнослов'янської мови

1726

Синод видав розпорядження
вилучити зі шкіл усі українські
букварі

1759

Синод видав розпорядження у
всіх церквах **правити службу**
«голосом, свойственным
российскому наречию»

1784

Ukrainer

Взагалі, 1830-1860-ті — це роки культурного пожвавлення як на центральних та східних, так і на західноукраїнських землях, коли виходило друком багато етнографічних матеріалів, українськомовні проповіді й навчальні матеріали з української мови: «Граматка» Пантелеймона Куліша (1857), «Букваръ Южнорусскій» Тараса

Шевченка (1861), «Українська абетка» Миколи Гатцука (1861), «Українська граматика» Іллі Деркача (1861), «Граматка задля українського люду» Л. Ященка (1862) тощо.

Тож мова, базована на народній основі, дедалі активніше вживалася на письмі та її навіть пробували стандартизувати.

Та коли книговидання перемістилося на Західну Україну, тобто в кінці ХІХ — на початку ХХ ст., мова художніх, публіцистичних, наукових видань, які друкували у Львові та Чернівцях, природно, насичується словами місцевих говорів, а також суспільно-політичними та науковими термінами, що ними послуговувались на Галичині та Буковині (там термінологія була більш розвинена, ніж на Великій Україні, адже не одне десятиліття виходила українськомовна преса).

Тож на початок ХХ століття українська літературна мова суттєво поповнилася словами запозиченими із західних теренів.

За доби царату боротьба за українську національну справу велася переважно в культурній сфері: за школу з українською мовою навчання, україномовний друк тощо. Українські національні уряди вживали термін "українізація" для позначення процесів "дерусифікації", повернення народу до рідної мови та культури, власних історичних традицій і, головне, до власної державності. Радянська політика "українізації" була для більшовицького керівництва одним із засобів зміцнення влади, а не метою діяльності. Вона не передбачала розвиток української культури на засадах загальнолюдських цінностей, створення суверенної української держави. Імперська за змістом держава не була рушійною силою в українському національному піднесенні 1920-х рр.

Період національно-визвольних змагань 1917-1921 року

Юрій Шевельов пише: *«По майже двохсотлітній перерві українська мова стає мовою законодавства, адміністрації, війська і зборів».*

Цікаво що: Курс на українізацію ще у 1917 році вперше проголосила Українська Центральна Рада. У резолюції від 22 квітня 1917 року прямо говориться, що УЦР діятиме, «стоячи на принципі українізації всього життя на Україні», маючи на меті національний, державотворчий, політичний, соціально-економічний і духовний розвиток українського народу. У цій же резолюції йшлося про «українізацію війська», яке є «невіддільною

«Українізація 1920-1930-х років: крапки над І»

частиною сеї програми». А у квітні-травні 1917 року Центральна Рада прийняла низку документів «у справі українізації школи».

Першими "українізаторами" стали товариства "Просвіта", які у 1917-18 роках взяли на свої плечі питання освіти і просвіти на селі.

Питанням української освіти і просвіти в часи Української революції 1917-21 років приділялося особливе значення. Уже 5-6 квітня 1917 року Всеукраїнський учительський з'їзд у своїх «Загальних постановах» проголосив: **«У двокласових сільських школах перший клас треба зукраїнізувати з початку 1917-1918 років; в другім класі вводиться обов'язкове навчання предметів українознавства»**. У травні 1917 р. Центральна Рада створює спеціальну шкільну раду, перед якою ставиться завдання планомірної українізації освіти в Україні. З огляду на це «визнано потрібним... відкриття літніх курсів українознавства для вчителів». Через ці курси, мережа яких охопила всю Україну, включно з **Харківщиною** та Кубанню, впродовж першого революційного літа пройшло кілька тисяч освітян. *До речі, у 1917 році слухачем таких курсів у Катеринодарі був уродженець Кубані, чоловік Олени Теліги Михайло Теліга.*

Цю хвилю підхопили і **осередки «Просвіти»**, різноманітні культурні та освітні товариства, які масово почали з'являтися по всій Україні. Ці «Просвіти» організовували в селах перші бібліотеки, творчі гуртки, читали лекції, ставили вистави, перетворюючись на центральні осередки культурно-масового життя. Паралельно в села пішла українська інтелігенція, організовуючи там школи, гімназії, курси підготовки вчителів. Писалися і видавалися українські підручники, створювалися словники, випрацьовувалася українська технічна термінологія.

У свою чергу сільська молодь потяглася до міст, органічно українізуючи їх. Як згадував відомий дослідник історії ХХ століття Дмитро Соловей, «народна маса на Україні, прокинувшись і лише трохи національно усвідомивши себе, вже жадібно тяглася до рідної школи, до рідної книжки, до рідної преси, до всіх інших проявів рідної культури. Вже у 1917-1919 рр. міста України вщерть переповнилися селянською молоддю, яка з непереможним ентузіазмом кинулася до науки рідною мовою. В її вухах дзвеніли тоді слова Олесевого вірша, написаного 3-го червня 1917:

Минули навіки дні чорних негод –
Живе Україна! І вільний народ,
Як з попелу фенікс, ожив і злетів,
І зорями зміряв простори степів...».

Ця ентузіастична хвиля відродження всього українського, якій більшовики не могли нічого протиставити, призвела до справжнього вибуху української пасіонарної енергії в середовищі інтелігенції. Особливо яскраво це можна було спостерігати на початку 1920-х рр., зокрема у Києві та Харкові. Запрацювали різні творчі студії та літературні гуртки, друкувалися книги та альманахи, відкрився театр Леся Курбаса «Березіль», розвивався кінематограф. За кілька років українська культура із провінційно-сільської стрімко вийшла на європейський модерний рівень.

На початках же більшовикам нічого не лишалося, як заявити про свою підтримку декларованого ними права народів на самовизначення і, зокрема, на навчання рідною мовою та користування нею в стосунках з представниками влади. 26 січня 1919 року в Декларації Тимчасового робітничо-селянського уряду республіки оголошувалося, що «мова викладання у школах залежатиме від волі місцевого робітничого і селянського населення. Що стосується вищої школи, то створення паралельних курсів на різних розмовних мовах України дасть можливість кожному навчатися своєю рідною мовою». А 21 лютого 1920 року ВУЦВК прийняв постанову «Про вживання в усіх установах української мови нарівні з російською».

Для чого більшовикам була потрібна українізація?

Більшовицька ідеологія не користувалася великою популярністю в Україні. На початку 20-х років у партійних та радянських органах тодішньої Української Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР) етнічні українці становили меншість.

У 1923 році в Радянському Союзі більшовики взяли курс на так звану коренізацію, котра мала на меті посилення їхнього впливу в національних районах держави шляхом залучення місцевого населення до радянського будівництва. У той час більшовицьке керівництво зіткнулося зі злетом національних рухів. І щоб він не призвів до руйнування радянської держави, яка стала своєрідною реінкарнацією Російської імперії, більшовики вирішили очолити ці рухи.

Заради цього були створені союзні республіки, які формально вважалися рівноправними суб'єктами Радянського Союзу, а також численні національно-територіальні утворення в їхньому складі.

«Українізація 1920-1930-х років: крапки над І»

Керівні посади в адміністрації, освіті та господарстві тут обіймали спеціально підготовлені національні кадри.

І в цій більшовицькій політиці українізація займала одне з важливих місць. Адже український національний рух виявився досить потужний і становив серйозну загрозу для більшовицького режиму.

Більшовики, здійснюючи політику українізації, сподівалися, що з часом їм вдасться приєднати до СРСР територію за його межами, які заселені українцями, а також залучити до співпраці деяких знакових українських діячів, що опинилися на еміграції.

Як бачимо, українізація була важливим моментом політики більшовиків. Тому **27 липня 1923** року Рада народних комісарів УСРР видала *декрет «Про заходи в справі українізації шкільно-виховних та культурно-освітніх установ»*, що передбачав перехід на українську мову викладання в навчальних закладах. **1 серпня 1923** року вийшов декрет Раднаркому УСРР «Про заходи забезпечення рівноправності мов і сприяння розвитку української мови». Він ознаменував практичний початок політики «коренізації», яка в Україні отримала назву «українізації» і сприяла ліквідації неписьменності, особливо в сільській місцевості, та запровадженню української мови в державних органах.

Мапа «Українські говори» з «Атласу України й суміжних країв», виданого у 1937 році у Львові під загальною редакцією Володимира Кубійовича. Видання Наукового товариства імені Шевченка

Опір та гальмування українізації

Попри очевидні переваги політики українізації та офіційно проголошений у **1923** році курс партії, керівництво КП(б)У ще два роки всіляко саботувало її впровадження. По-справжньому «українізація» розпочалася лише у **1925** році, коли під тиском української частини КП(б)У Еммануїл Квірінг та Дмитро Лебедь, які відверто виступали проти будь-яких поступок українській культурі, були усунуті з постів секретарів ЦК, і цей пост посів Лазар Каганович, який і сам вивчив українську мову.

У 1926 році **Микола Хвильовий** опублікував памфлет

«Україна чи Малоросія?», де піддав критиці традиційний «російський месіанізм». «Москва сьогодні є центр всесоюзного міщанства...» — писав Хвильовий. Звідси його гасло «Геть від Москви!», твердження про шкідливість для українців російської культури й заклик орієнтуватися на «психологічну Європу». Це викликало незадоволення в Йосипа Сталіна, який закликав боротися «з крайностями Хвильового у лавах комуністів».

Фактично почалося з того, що в 1926 р. заборонили друкувати його памфлет «Україна чи Малоросія?» (опублікований в 1990 р.).

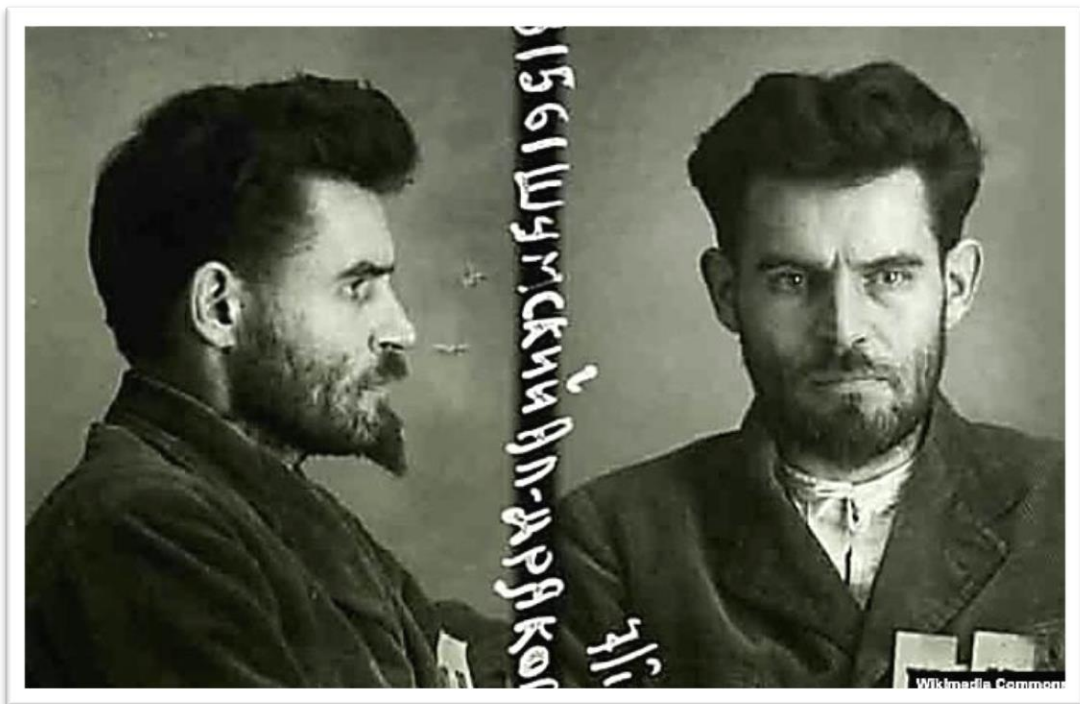
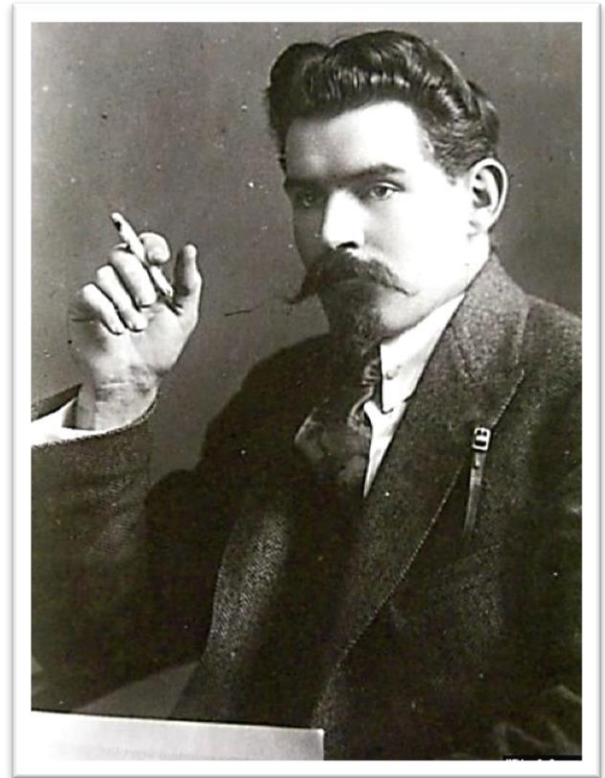
Хвильового звинуватили в поширенні антиросійських настроїв в Україні. В атмосфері шаленого цькування, на знак протесту проти початку **масових репресій** стосовно української творчої інтелігенції, він вчинив самогубство.

Та все ж Хвильовий не був самотнім. Його підтримали так звані націонал-комуністи, які мали певний вплив серед тодішньої більшовицької партійної верхівки України. Одним із захисників Хвильового став **Олександр Шумський**.

«Українізація 1920-1930-х років: крапки над І»

Олександр Шумський (1890–1946) – український радянський державний і політичний діяч. Був одним з головних ідеологів і провідником українізації 1920–1930-х років. Жертва сталінських репресій

Він, займаючи високі посади в УСРР*, робив багато для українізації. При цьому вважав, що одним із головних її гальм є малороси. Це, за його словами, «нікчемний шкурницький тип», «безпринципно-лицемірний, порабському двоєдушний і зрадницько-підлесливий». Краще й не скажеш! Сталін не пробачив таке Шумському. Останній у 30-і роки був репресований, як і багато інших українських націонал-комуністів, а потім був убитий з санкції «вождя народів».

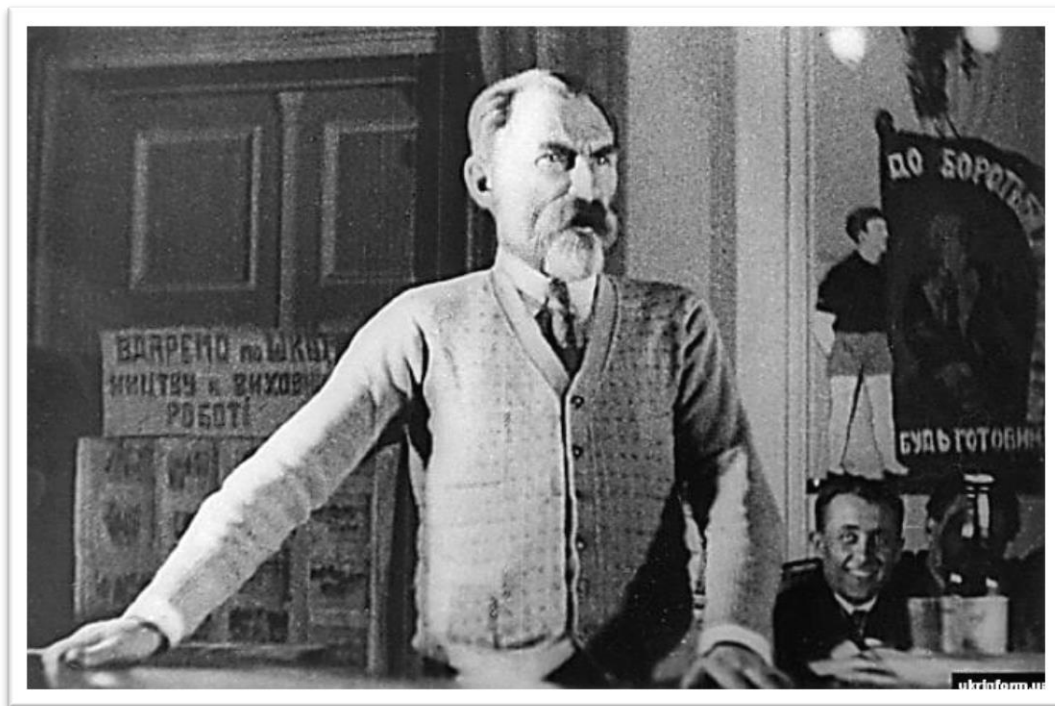

Олександр Шумський (1890–1946). В'язничні світлини

УСРР*, Українська Соціалістична Радянська Республіка – до 30 січня 1937 року.

«Українізація 1920-1930-х років: крапки над І»

Не менш трагічна доля спіткала й активного провідника українізації Миколу Скрипника. **Микола Скрипник (1872–1933)** – український радянський державний і політичний діяч. Був одним із

головних ідеологів та провідників українізації. Москву дратувала надзвичайна активність Скрипника. Коли він висунув ідею приєднати до України **Кубань, Курську, Воронежську, Саратовську області та Ставропольський край**, де жили українці, для Кремля це було справжнім шоком.

Скрипника звинуватили в націонал-ухильництві, звільнили з роботи та вимагали публічного каяття. Але він вважав, що робив усе правильно, не захотів коритись режиму та **наклав на себе руки**.

“Це, певною мірою, трагічна постать, яка належить до тих, хто на перших порах свято повірив у більшовицькі ідеї, повірив, що буде будуватися справжня, чесна, справедлива та рівноправна держава. Що Україна буде повноправним членом у великій федерації республік Радянського Союзу. І тут раптом таке розчарування. І не він один був таким”, – говорить Жулинський.

До речі, народився він на Донбасі. Цей регіон, який цілеспрямовано русифіковувався, дав нам не лише українізатора Скрипника, а й визначних дисидентів-шістдесятників – Василя Стуса, Миколу Руденка, Івана Дзюбу, Олексу Тихого.

«Українізація 1920-1930-х років: крапки над І»

Незважаючи на певні здобутки українізації, зокрема у вищій школі та видавничій діяльності, вона не відзначалася послідовністю. Уже 26 квітня 1926 року Сталін надіслав Лазарю Кагановичу, тодішньому більшовицькому очільникові в республіці, та іншим членам політбюро центрального комітету Компартії України листа, в якому розкритикував політику українізації.

Але, давши **ілюзорне відчуття** підтримки української мови та культури, більшовики взялися тотально нищити все, що хоч якось виходило за рамки їхньої ідеології. За влучним висловом Мирослава Мариновича, *«Росія дала підрости новому поколінню, новій спроможності українців бути собою, а потім це все стесала під корінь, щоб на десятки років забезпечити собі спокій»*.

Наприкінці 20-х років ХХ століття починається переслідування української інтелігенції. У березні-квітні 1930 року в оперному театрі столичного Харкова відбувався показовий суд над учасниками так званої **«Спілки визволення України»**.

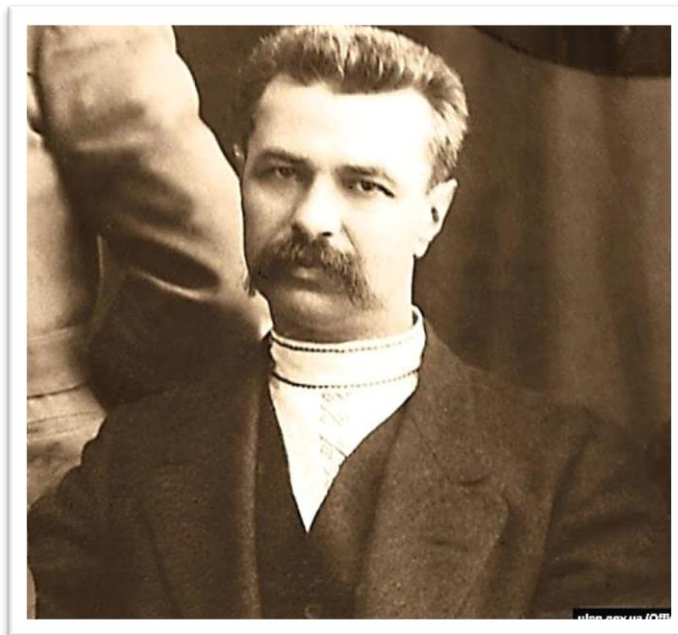

Судовий процес у сфабрикованій справі так званої «Спілки визволення України». Мета – дискредитація провідних діячів української культури та громадського життя в Україні. Харків, 1930 рік.

«Українізація 1920-1930-х років: крапки над І»

Судили 474 особи – як правило, представників української інтелігенції. Одним із головних звинувачених був академік **Сергій Єфремов** – видатний вчений-літературознавець.

Сергій Єфремов (1876–1939) – український громадсько-політичний і державний діяч, літературний критик, історик літератури, академік Української академії наук (з 1919), віце-президент ВУАН (з 1922), дійсний член Наукового товариства імені Т. Шевченка у Львові, публіцист, один із творців української журналістики

До розстрілу було засуджено 15 осіб, до концентраційних таборів – 192. Багато інших учасників процесу теж отримали покарання.

Подібних широкомасштабних судових процесів проти національної інтелігенції в тодішньому Радянському Союзі не було. Це був сигнал: українізація згортається. І хоча за інерцією вона протривала ще кілька років, її ефект не був значним.

Остаточно українізація була **припинена** на початку **1933 року**. Зі згоранням українізації розпочалася неофіційна **русифікація**. Спочатку вона проводилася у формі відправлення до України сотень тисяч функціонерів для проведення колективізації. Потім основною загрозою для єдності Радянського Союзу Сталін оголосив так званий місцевий націоналізм. Під цим гаслом розпочалися утиски української культури, освіти та науки.

Здобутки українізації

«Українізація», проголошена більшовиками, фактично стала формальним дозволом влади на продовження процесів, розпочатих в часи Української революції 1917-21 років. Результати її були вражаючими. За короткий час, особливо – стараннями наркомів освіти Олександра Шумського та Миколи Скрипника, кількість неписьменних українців зменшилася із 47% на 1926 рік до 8% у 1934 році (останнє було для більшовиків украї

важливо, оскільки відпадала потреба слати на села агітаторів, а можна було обмежитися надрукованими прокламаціями та газетами).

Одним із беззаперечних досягнень політики українізації була **українізація початкових шкіл**. Якщо в 1922 році існувало 6 105 українських шкіл, то в 1930 – 14 430 (російських – 1 504). На кінець 1927 року 77 % українців навчалося в цих школах. Трохи гіршою була ситуація з українізацією вишів. Як згадував Микола Скрипник, у 1929 році інститути були українізовані на 30%.

Наприкінці 20-х років в інститутах України навчалось майже 40 тисяч студентів, з них українці становили 53%, росіяни – 20%, євреї – 22%. В кульмінаційному для українізації 1929 році 97% українських дітей навчалися рідною мовою, понад 80% загальноосвітніх шкіл і 30% вищих навчальних закладів вели навчання виключно українською мовою.

Українізувалася і промисловість та виробництво. Вживання української мови серед робітників, наприклад, у металургії, зросло в середньому з 18% у 1927 році до 42% у 1930-му. На українізацію

робітників і міського населення продовжував впливати і приплив сільського населення у зв'язку з індустріалізацією й колективізацією. Програма українізації поширювалася і на Кубань та Ставропілля – на Кубані відкрилися українські школи, видавалися українські газети, працювало українське радіомовлення. Кількість українців серед службовців державного апарату в 1923-27 роках зросла з 35 до 54%. До 1927 року українською мовою друкувалася більш як половина книжок, а в 1933 році із 426 українських газет 373 виходили рідною мовою.

«Українізація 1920-1930-х років: крапки над І»

Українська школа в слободі Нова Сотня на Східній Слобожанщині, РРФСР, 1933. Джерело: Вікіпедія

Також відбулась українізація преси: з'явилося чимало нових україномовних видань, центральний орган ЦК КП(б)У газета «Комуніст» з червня 1926 року

Выпуск VII в Краснознаменной группы «Б» Н-Сотенской ШКМ 1930-1933 г.

почала виходити українською мовою. Якщо в 1923 році виходив друком єдиний літературно-політичний «грубий» журнал «Червоний шлях», то вже в 1929 таких часописів було декілька: «Життя й революція» в Києві, «Зоря» в Дніпропетровську, «Металеві дні» в Одесі, «Літературний Донбас» в Артемівську-Сталіному. Загальне число українських назв друкованих періодичних видань у 1929 році – 326. Станом на 1932 рік українізація преси становила 87,5%. Літературна українська мова була нормалізована й піднесена на суттєво вищий рівень. Були витіснені з України й російські театри включно з російською оперою. У 1931 році було вже 66 українських, 12 єврейських і 9 російських театрів. У 1924-1925 роках з'явилося українське радіо.

Гасло коренізації : «культура – національна за формою, соціалістична за змістом»

На початку 1920-х років, після буремних років революції, громадянської війни, придушення визвольних рухів національних окраїн колишньої імперії, головним завданням радянської влади було «вкоренитися».

Із нечуваною динамікою бралась українська інтелігенція вирішувати фатальне питання: куди має йти відроджена культура України? Яка орієнтація – на Європу чи на Москву? Всі інші питання і проблеми культурного розвитку були тільки похідними цього основного: куди йти? Із якою пристрасстю бралися тоді вирішувати це питання, свідчить ось такий факт: на першій публічній дискусії в Харкові у 1925 році, при аудиторії у 800 осіб творчої інтелігенції, люди омлівали від глибокого переживання дискутованих проблем.

Дискусія розвивалась не лише словом, але й письмом. Її розмах ілюструє такий факт: в одному тільки 1927 році було на ці теми написано понад 600 статей і випущено в світ майже 50 книжок і брошур.

Хвильовий – зразок стихійної ширості й одвертості, негамованої ніякими мотивами політичної кон'юнктури – ставив крапку над «і». Партія боялася орієнтації українського творчого процесу на Європу і тягнула його під команду Москви. Хвильовий відповідав: «Геть від Москви!». Відповідав так не з ненависті до російської літератури, а тому, бо знав, що Москва – так само, як і Київ, – потребували вікна в Європу. Хвильовий бачив, що російська література, так само, як і українська, задихалась від заливу тієї псевдолітератури, яку продукували на соцзамовлення. Для того гатунку друкованої продукції Хвильовий мав зневажливу назву «червона халтура».

Коли він виступив із гаслом «Геть від Москви!», то пояснював, чому. Зовсім не тому, що ми нібито «цю літературу не любимо, а тому, що ми органічно не можемо на ній виховуватись... Справа в тому, продовжував Хвильовий, що російська література «тяжить над нами, як господар становища, який привчав нашу психіку до рабського наслідування». А мистецтво не може наслідувати, бо це була б його смерть.

Пробуджена стихія українського генія аж ніяк не хотіла вмирати. Тому – устами Хвильового, який як комуніст мав більше свободи слова – вся творча Україна того часу в унісон заявляла: «Наша орієнтація – на західноєвропейське мистецтво, на його стиль, на його прийоми». Саме на прикладі літератури російської українські письменники мали найкращий приклад того, що значить відкрите вікно до Європи: сто років відкритих дверей у Європу дали російському народові літературні шедеври світового значення.

Особливий вплив політика «українізації» мала на художню літературу. У цей час розвиваються різноманітні літературні течії, створюються організації та гуртки. Ще перед українізацією в 1921 р. у Києві утворилася «Асоціація панфу-туристів». Засновником асоціації був основоположник і теоретик українського футуризму М. Семенко (1892-1937). До складу «Асоціації панфутуристів» входили О. Слісаренко, М. Терещенко, М. Бажан, Ю. Яновський та ін. У 1924 р. «Аспанфут» перетворено на «Асоціацію комункульту», яка перестала існувати в 1925 р. Від «Асоціації комункульту» відділилась група письменників, яка заснувала літературну організацію «Жовтень» (1924-1926, В. Десняк, Іван Ле, М. Терещенко, Ю. Яновський та інші), що мала на меті формування «нової пролетарської літератури» в Україні.

Група М. Семенка, М. Бажана продовжила діяльність в об'єднанні «*Нова генерація*» (1927-1931), видаючи однойменний літературний журнал, де досить скептично ставились до надбань культури. Зокрема М. Семенко нехтує національним у літературі - воно здається йому примітивом. Він навіть протестує проти культу Т. Шевченка, «хуторянського» та провінційного мистецтва. Водночас, футуристи модернізували українську лірику урбаністичною тематикою, сміливими експериментами з формою вірша, запровадили свіжі (навіть епатажні) образи й творили нові слова, покликані відобразити нову індустріалізовану добу.

У 1922 р. утворилась організація «Плуг» – спілка селянських письменників. Вона ставила за мету, ґрунтуючись на ідеї тісного союзу революційного селянства з пролетаріатом, йти до створення нової, соціалістичної культури і ширити ці думки серед селянських мас України. Активними членами «Плугу» були С. Пилипенко (голова), Н. Забіла, П. Панч та інші. Маючи очевидні досягнення в українській культурі, «Плуг» не був позбавлений і певних недоліків, зокрема сприяв поширенню надмірної масовості в літературі, через залучення до письменницьких об'єднань малообдарованих людей. Свої твори письменники друкували в журналі «Плужан» (1925-1927).

У 1923-1924 рр. діяло літературне угруповання «Аспис» («Асоціація письменників»). У його складі були письменники європейської орієнтації (Л. Старицька-Черняхівська, М. Зеров, М. Рильський, В. Підмогильний, Б. Антоненко-Давидович та ін.). У 1924 р. на основі асоціації утворилась група «Ланка» (В. Підмогильний, Б.

Антоненко-Давидович, Є. Плужник та ін.). На основі «Ланки» утворилась група «Марс» («Майстерня революційного слова», 1926/1929) у складі Я. Качура, Д. Фальківського, В. Ярошенка.

У 1923 р. засновано **Спілку пролетарських письменників України «Гарт»**, яку очолив **В. Блакитний (1894-1925)** - теоретик і критик української літератури. Визначальною в його естетико-літературних міркуваннях була ідея соціальної ролі мистецтва. Водночас він піддавав критиці пролеткульт, в основу якого покладена віра у всемогутню силу кабінетного плану, декрету, тез чи резолюції. Членами спілки були К. Гордієнко, О. Довженко, В. Сосюра, П. Тичина, М. Хвильовий та інші. Неоднорідний склад «Гарту», прагнення монополізувати вплив на літературу та смерть В. Блакитного (1925) призвели до розпаду їхнього центру в Харкові.

Помітною постаттю в середовищі «Плугу» та «Гарту», як і загалом у всій українській літературі, був О. Вишня (П. Губенко, 1889-1956) - один із засновників у 1922 р. сатиричного журналу «Червоний перець», а з 1927 р. головний редактор.

Частина «гартівців» на чолі з українським прозаїком, поетом, публіцистом, М. Хвильовим (М. Фітільов, 1893-1933) утворила літературну організацію ВАПЛІТЕ (Вільна академія пролетарської літератури, 1925-1928), інша частина - ВУСПП (Всеукраїнська спілка пролетарських письменників, 1927).

ВАПЛІТЕ відстоювала ідею творення нової української літератури за допомогою кращих зразків західноєвропейської культури, члени намагались протистояти адміністративно-командному втручання чиновників у творчість. На думку І. Дзюби, памфлетист М. Хвильовий спрямовував свій пафос проти хуторянства й «масовізму» в літературі, «червоного» нецтва, «безграмотного міщанства» та «рідненької просвіти» у вишиваній сорочці і з «задрипанським світоглядом», «селозування» пролетарської культури, ідеологом яких М. Хвильовий оголошував «Плуг». Втім це не означає, що М. Хвильовий був проти того, щоб робітники і селяни творили культуру, але це мали б робити інтелектуально розвинені, талановиті та геніальні люди. Для такої

гострої постановки питання М. Хвильовий скористався партійним рішенням про посилення курсу на українізацію. Невдовзі з'ясується, що в партії переважало інакше розуміння українізації, і М. Хвильовому дадуть це відчути.

З позицією М. Хвильового солідаризувались українські націонал-комуністи, літературна група «неокласиків» на чолі з **М. Зеровим (1890-1937)** та широкі кола національно свідомої української інтелігенції. До групи українських поетів, письменників «неокласиків»-модерністів належали М. Драй-Хмара (1890-1937), М. Рильський (1895-1964), О. Бургардт (Ю. Клен, 1891-1947). Вони були блискуче освіченими людьми, володіли багатьма іноземними мовами, створювали численні переклади світової класики, орієнтувались на поєднання національних традицій і досвіду світової та європейської літератури. Вони відмежовувались від так званої пролетарської культури, а навіть і намагались їй протистояти.

У **1924-1930** рр. існувало **об'єднання «Літературний центр конструктивістів»**. Його представники вважали, що внесок у будівництво нового життя література може зробити, пропагуючи техніцизм. У цьому напрямі працювала літературно-мистецька група «Авангард» на чолі з В. Поліщуком.

Одночасно в другій половині 1920-х років активізувалось видання літературних творів. У 1926-1930 рр. було видано 24 томи творів письменника В. Винниченка (1880-1951). Такої кількості видань своїх творів та читацької популярності не мав жоден український письменник першої половини ХХ ст.

Великою популярністю користувалися твори письменника, режисера, драматурга М. Куліша (1892-1937). Серед них п'єси «97», «Мина Мазайло», «Народний Малахій» і «Патетична соната». Ці твори відрізнялись своєю модерністською формою та гострою критикою тогочасної радянської дійсності. У 1925 р. М. Куліш переїжджає до Харкова, де знайомиться із М. Хвильовим, Лесем Курбасом, Остапом Вишнею, В. Сосюрою, Ю. Яновським, П. Тичиною та ін. Вступає у «ВАПЛІТЕ», починає вести плідну співпрацю з трупю театру «Березіль» та його режисером Лесем Курбасом.

Мистецькі пошуки Курбаса вирости на ґрунті Української революції 1917–1921 років та її продовження в культурному Ренесансі 1920-х початку–1930-х років. Лесь Курбас посів вагоме

місце в сузір'ї розстріляного відродження. Високоосвічений та різноплановий діяч справив неперевершений вплив на Павла Тичину, Миколу Хвильового, Олександра Довженка. Окрім того, заклав основи вітчизняної акторської і режисерської школи, сказав вагоме слово в кінематографі, відкрив світові видатного драматурга Миколу Куліша, великих акторів – Амвросія Бучму, Мар'яна Крушельницького, Валентину Чистякову, Дмитра Мілютенка, Йосипа Гірняка, Наталію Ужвій.

У березні 1922 року Лесь Курбас заснував у Києві мистецьке об'єднання “Березіль” як своєрідний творчий, виховний, дослідно-експериментальний і культурно-громадський центр, який ставив перед собою завдання якнайскоріше здобути Україні мистецьку суверенність на рівні з європейськими націями. Через чотири роки театр переїхав до Харкова (тодішньої столиці Української СРР). Цей період розпочався із невдалої прем'єри п'єси “Золоте черево” бельгійського драматурга Фернана Кроммелінка.

Курбас не врахував естетичні смаки русифікованого харківського глядача, звиклого до традиційних театральних форм. *“...Я був у такому захопленні, такий ошелешений новістю й глибиною, незвичністю баченого, що пам'ятаю тільки свій власний сп'яніло-екстатичний захват. Я бачив: тут починається новий театр. І я передчував: він не почнеться. Харків не прийняв Курбаса, бо не доріс до нього. Але режисер не може йти вперед і далі, коли його заля порожня, а ті, хто прийшов на початку, покидають виставу перед закінченням. Письменник може писати й скласти написане для майбутніх поколінь. Не режисер. Його мистецтво суцільно в часі і в душі аудиторії. Для мене “Золоте черево” стало однією з верховин моєї біографії, не фактом історії театру”, – згадував Юрій Шевельов.*

У Харкові Курбас познайомився з Миколою Кулішем і поставив його п'єси “Народний Малахій” (1928 рік) і “Мина Мазайло” (1929 рік), які були нещадно розкритиковані більшовицькою владою. 1929 року розгорнулася широка театральна дискусія навколо п'єс Миколи Куліша і їх сценічного втілення в “Березолі”, яка за участі Державного політичного управління УСРР перетворилася на кампанію цілеспрямованого цькування обох митців.

Відповіддю митців на критику стала спільна робота “Маклена Граса” (глядачі її побачили на сцені театру у вересні 1933 року). 5 жовтня 1933 року за вказівкою влади Курбас був відсторонений від керівництва “Березолем” за націоналізм, формалізм, відрив від радянської дійсності і російського театру. Наступного дня він виїхав до Москви ставити там “Короля Ліра” Вільяма Шекспіра в Державному єврейському театрі. Проте вже 26 грудня 1933 року був заарештований і ув'язнений за звинуваченнями в участі у контрреволюційно-терористичній організації (Українській військовій організації) і за намір убити 2-го секретаря ЦК КП(б)У Павла Постишева. Після тривалих «допитів», 10 березня Лесь Курбас підписав протокол про те, що він є “контрреволюціонером”.

У квітні 1934 року в Харкові відбувся суд, який, посилаючись на отримані під час слідства “зінання” Курбаса, засудив його до 5 років ув'язнення. Покарання відбував на будівництві Біломорсько-Балтійського каналу. Збереглися відомості, датовані 16 листопада 1934 року, про реєстрацію Курбаса в таборі на Медвежій Горі (Карелія, РФ). Там працював театр на 300 місць для вільнонайманих працівників, і в ньому Лесь поставив кілька п'єс.

Кіно

13 березня 1922 р. відбулася без перебільшення знакова подія в історії української культури – заснування Всеукраїнського фотокіноуправління (ВУФКУ). Це стало початком становлення національної кінематографії. За своєю структурою ВУФКУ був трестом. Замкнутий цикл від виробництва фільмів до кінопрокату забезпечив автономний статус українського кіно.

Епоху ВУФКУ заслужено

вважають золотою добою українського німого кіно. Вона тривала вісім років і стала одним з найбільш плідних періодів, коли було закладено підвалини українського національного кіно.

Швидко створена ефективна модель управління, відносно ліберальний підхід держави до молодого мистецтва сприяли стрімкому злету кіноіндустрії в Україні. Окрім суто технічних та організаційних труднощів (відсутність необхідного обладнання та матеріалів, незадовільний стан матеріальної бази наявних кіно-ательє та чіткої організації виробничого процесу і системи кінопрокату), які виникли на етапі структурного становлення ВУФКУ, існувало ще й питання мистецького кредо. Ця проблема була тісно пов'язана з українською ідентичністю. Вона вимагала чіткої відповіді на два головні питання: хто ми є і куди йдемо. Пошук власних тем і змістів, а точніше власного національного обличчя, стало основним лейтмотивом мистецьких дискусій українських кінематографістів у 1920-ті роки.

Кіно вабило митців своєю новизною, навіть революційністю. По суті воно було уособленням доби модернізації: не просто мистецтво, а мистецтво-індустрія, виробниче мистецтво, високотехнологічне мистецтво. Український письменник-авангардист Валеріан Поліщук поетично і ніжно називав кіно мистецтвом-дитиною великого індустріалізованого міста: *«Кіно – єдине мистецтво, що цілком із нашої доби. ... Більш того, це єдине мистецтво, яке належить нам цілком, без всяких Елад і ренесансів. Нам не треба копатися в гончарних виробках дітей природи, з якої-небудь Атіки чи Етрурії. Колби і реторти хімічної лабораторії – ось де вариться це нове мистецтво, наше мистецтво, наша дитина, що зросла на наших очах, як велетень.»*

До революції зображення України в російській кінематографії було класичним прикладом колонізації культурного дискурсу, коли певна територія і її населення позбавляється власного голосу і зображувалося зверхньо, як екзотичний дикий край.

Орієнтація українських тем і сюжетів спотворювала і провінціалізувала українську культуру. Це викликало спротив українських митців, які прагнули утвердити національну культуру як рівну і самобутню серед інших європейських культур. Політичний курс на українізацію з його концептом «царської Росії – тюрми народів» був з ентузіазмом підхоплений українськими митцями.

Процес деколонізації, що проявився у всіх галузях української культури, захопив і кіномистецтво. Автономія ВУФКУ та популярність кіно створювала найбільш сприятливі умови для реалізації цього курсу саме в кіномистецтві.

Головним трендом доби ВУФКУ стала боротьба з так званою «кіноклюквою». Цей термін, також відомий як «крислата клюква» чи просто «клюква», виник на межі ХІХ-ХХ ст. для позначення пародійного зображення російської дійсності іноземними авторами. Він походить від анекдотичності опису Росії зробленого необізнаним французьким автором, який сидів під тінню великої журавлини (рос. – клюква). У ранньому кінематографі під «клюквою» спочатку мали на увазі різного роду нісенітниці і вигадки про Росію. Згодом, так стали називати фільми, в яких присутній «стандартний перелік» російських національних «особливостей»: балалайка, матрьошка, самовар, личаки, ведмеді. Але в широкому сенсі, це стереотипний, лубочний образ будь-якої країни чи національної групи. Власне багато режисерів грішать цим і понині.

Живучість «кіноклюкви» була вражаюча. «Українські сюжети» навіть добралися до Голівуду, який тоді набирив обертів як світовий центр кіноіндустрії. Попит на «екзотику» змусив американських кіновиробників взятися за постановку фільму «Козаки» за повістю Льва Толстого. Цікаво, що у творі російського класика йшлося про черкесів, але сюжет цей подавали як український. Зарубіжний оглядач журналу «Кіно» Гладко скептично оцінював перспективи створення правдивого образу України на «фабриці мрій»:

«... кіно-ділки поставилися до справи на диво ретельно і вживають всіх засобів, щоб правдиво передати

історію, побут та етнографічні особливості України. Для цього навіть запрошено справжніх українських емігрантів до Америки. Але

це, звичайно, справи не врятує, бо треба мати дуже багато культурних сил, щоб на каліфорнійських просторах відтворити Україну».

Україна була беззаперечним лідером радянського кіновиробництва. Друге місце ВУФКУ серед радянських кіноорганізацій – закономірний результат (питома частка української кінопродукції сягала 40% загальносоюзної, поступаючись лише Всеросійському фотокінематографічному акціонерному товариству «Радянське кіно» («Радкіно», більш відомому як «Совкіно»), створеному в 1924 р. У 1925-26 рр. всі кіноорганізації СРСР випустили 67 фільмів, включаючи малометражні сільські картини, тоді як Україна за аналогічний період дала 22 повнометражні фільми, не враховуючи хронік, наукових та виробничих фільмів. При цьому, ВУФКУ акумулювала фінанси достатні аби розпочати будівництво нової фабрики за власний кошт, на той час, як в Росії з 7 кінофабрик 3 взагалі перестали працювати.

Запропонований Радкіно квотний принцип був невігідний республіканським організаціям. Таким чином позиція ВУФКУ щодо відмови купувати російські картини була зумовлена відсутністю рівних умов на російському кіноринку.

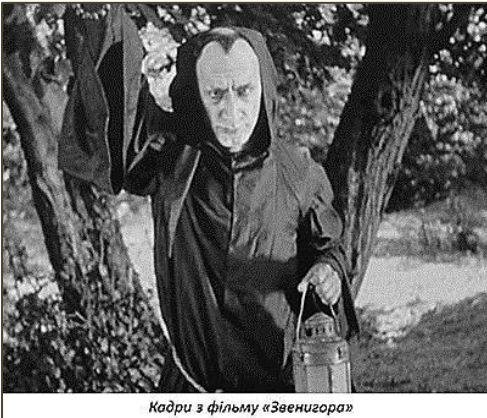
У 1927 році все більше на шпальтах відомчої преси говорять про **Олександра Довженка** (1894–1956). Його перші фільми не були вдалим, але талант Довженка розгледів Павло Нечес, який підтримав молодого режисера: *«Дві невеличкі комедії «Вася-реформатор» та «Ягідки кохання» – ось доки що й увесь творчий кіно-доробок молодого (а для кіно ще молодшого) режисера Одеської фабрики ВУФКУ Олександра Довженка. О. Довженко працює в кіно, створюючи нові цінності й збагачуючи нашу культуру. Міцно зв'язаний з усіма галузями українського революційного мистецтва, маляр і літератор (член Вільної Академії Пролетарського Літератури), О. Довженко є з того авангарду, що створить культурну українську кінематографію...»*

У 1927 р. Довженко отримав першу велику постановку - шпигунський бойовик «Сумка дипкур'єра». «Замальовки з натури» Лядова показують майбутнього метра українського кіно як людину щирої і пристрасної вдачі. Довженко казав про себе:

«Найліпше володію олівцем та пензлем. Маю професію художника. В кіно – без року тиждень. Апарата не знаю, з акторами ніколи не

працював. Єдине ось – захоплений своєю роботою до пропасниці, до самозабуття».

Він добре усвідомлював наявну в українському радянському кіно кризу національної ідентичності і необхідність визначитися зі своїм мистецьким кредо. Довженко ставить питання і сам на нього відповідає: *«Чи мусимо ми обмежити себе цариною нашої національної старовини, етнографії чи запозичень з Коцюбинського, Нечуя-Левицького, Стороженка? Я, особисто, відмовився б від історичних постановок, як художник взагалі та як кінорежисер».*

Кадри з фільму «Звенигора»

Кадри з фільму «Звенигора»

У 1928 році світ побачила кінострічка «Звенигора», що стає однією з творчих візитівок майстра. Фільм, що став класикою світового кінематографа і був високо оцінений критиками, не знайшов розуміння у публіки. Пересічний глядач не був готовий до сприйняття високого. Один з дописувачів журналу «Кіно» з Мелітопольщини написав таку «рецензію»:

«З фільму видно, що це щось надзвичайне, не подібне до інших фільмів, але-ж мова його така нова, важка й не зрозуміла, як от футуристичний вірш, що складається з невимовних частин речення. За словами фахівців-кінематографістів, в цьому саме й «краса» фільму, ми ж звичайні глядачі тієї краси не бачили. Очевидно вона є тільки в уявленні фахівців... Висновок

такий: раз фільм не зумів завоювати симпатій у глядача – значить фільм зроблено погано. О. Довженко кепсько справився з роботою, за яку взявся, бо тут треба бути чудотворцем, щоб на якихось двох тисячах метрів відобразити боротьбу української нації протягом кількох епох і щоб з того щось путнє вийшло».

У Києві в 1926 році українці становили вже 41,6 %, росіяни – 25,5 %, євреї – 26,3 %, поляки – 3 %. Таке співвідношення свідчило передусім про зміни соціально-психологічного плану. Ті російськомовні мешканці міста українського походження, які в 1917 році, відповідно до офіційної ідеології царської Росії про єдиний

руський народ, вважали себе росіянами, у 1926 році, за умов офіційного курсу українізації, почали ідентифікувати себе українцями.

Українізація сприяла піднесенню національної самосвідомості українців, що суперечило планам більшовиків. Тому, починаючи з 30-х років процес українізації поступово згортається, натомість починається «закручування гайок» та репресії. Усі українські новітні літературні групи та гуртки ліквідовуються, а літераторів заганяють в єдину Спілку письменників України. У **1934-37** роках відбувається кілька публічних процесів над українською інтелігенцією, наслідком чого найяскравіших представників національного руху було розстріляно або відправлено в сталінські табори. На знак протесту Микола Скрипник та Микола Хвильовий накладають на себе руки, але зупинити репресивну машину вони вже не можуть. На селі національне піднесення жорстоко придушується організованим штучним Голодомором. На імена «ворогів народу», як і на саму українську ідею, накладається жорстоке табу мовчання – їх просто намагаються викреслити з історії, з пам'яті, з серця. До початку Другої світової війни «українське питання» на теренах УРСР вважається вирішеним.

2023 року виповнюється 100 років від початку політики «українізації» – заходів на підтримку розвитку української мови та вшанування пам'яті письменників, драматургів, представників української інтелігенції, які зазнали репресій саме 90 років тому. З цієї нагоди пропонуємо вам провести Історичний марафон подій з розкриттям історичних та освітньо-культурних проблем того часу.

Історичний калейдоскоп подій (сценарій 5-денного історичного марафону)

На кожен день необхідно розробити книжкову (віртуальну) виставку за темою /назвою дня.

І день.: «Історичний вир подій: Україна 20-30-ті роки»

Стартує марафон інформаційною годиною та хронографом.

а) Інформгодина «Я цікавлюся історією» надає інформацію: що таке українізація; скільки було спроб українізації.

► **Історія та сьогодення українського правописного кодексу**[електроний ресурс]. – Назва з екрану: Режим доступу <http://zorya.poltava.ua/istorija-ta-sogodennja-ukrainskogo-pravopisnogo-kodeksu/>

б)Хронограф «Україна між двома Світовими війнами» або «20-30-ті роки історії ХХ ст.» : причини появи такої ідеї українізації-коренізації; розквіт української інтелегенції та жахливі наслідки українізації 20-30-х років.

II день. «Рідна моя мова – пісня колискова»

ЛЕКТОРІЙ: Цікаві розмови про мову : лінгвістичні історичні трансформації : український правопис «Харківський правопис або «скрипниківка».

Історія українського правопису 😊📺 **Частина 3**
<https://www.youtube.com/watch?v=2otqBzT46gQ>

Історія харківського правопису: що зберігає бібліотека університету ім. Каразіна

<https://www.youtube.com/watch?v=DufAUjqMFJs>

Норми нового українського правопису частково використовували до 1934 — тоді в Україні діяв харківський правопис. Його першовидання зберігає наукова бібліотека університету Каразіна.

Розмова про мову №3 | Харківський правопис 1928 року

<https://www.youtube.com/watch?v=oxAjLVkwgsA>

**СКРИПНИКІВКА — СТАРА УКРАЇНСЬКА МОВА
ВІДРОДЖУЄТЬСЯ / Події дня — Новини України**

<https://www.youtube.com/watch?v=WZXQB7qUo4w>

Завдання для перевірки своїх знань державної мови

Мовна ґендерна рівність. Фемінітиви

Пропонуємо вам спробувати метод гри Бінго. Бінго – це весела гра, яку можна використати для різних видів активностей, а саме для мовних вправ, запам'ятовувати в мові слова-виключення. Так можна закріпити вивчену тему фемінітиви.

Роздаєте картки з малюнками для самостійної роботи. Хто все вирішив правильно першим, той промовляє слово «Бінго!» і оголошується переможцем.

У цю гру можна грати самостійно або невеликими групами 2-3 учня. Для гри потрібно підготувати відповідні малюнки.

Фемінітиви – професії. (приклад)

Співачка
Художниця
Вчителька, викладачка
Зварювальниця
Програмістка
Артистка, акторка
Фермерка
Біологиня, лаборантка
Кухарка
Студентка
Майстриня
астронавтка, космонавтка
Пожежна
лікарка
юристка
стюардеса

Назвати іменники спільного роду: бариста, базіка, вискочка, відчайдуха, всезнайка, піцейола, сирота, суддя, староста, старшина, підлиза, плакса, посіпака, приблуда, убивця.

Словник фемінітивів <https://gendergid.org.ua>

Короткий словник фемінітивів <https://fw-daily.com/korotkij-slovník-feminitiviv/>

Загадкова літера «ґ»

Буква ґ, звук [g]: вживання, вимова, написання

Літера «ґ» в українській мові має давню і складну історію. Хоча літера «ґ» використовувалася у давньослов'янській мові ще з XVI століття й вперше зустрічається у визначному «Пересопницькому Євангелії», багато хто вважає її прикрим нововведенням. Все це трапилось через те, що в радянські часи українську мову максимально наближали до російської, тож все, що не вписувалося у межі «мови-клона», намагалися прибрати.

Ця літера зустрічається ще в білоруській та циганській абетках, де позначає той самий звук — [g]. Загалом, її вживання аргументоване тим, що літери на позначення «твердого ґ» в нашому алфавіті немає. А «звичайне» «ґ» передає все ж звук [h], а не [g]. До речі, в російській мові літера «ґ» позначає винятково звук [g].

Тож з 1933 року цю літеру вилучили з абетки, хоча у правописі 1928 року вона ще була. Після отримання Україною незалежності літера «ґ» повернулася до нашої абетки, проте й досі ще не стала звичною. І хоча слів, до яких вона входить, не так багато, але все ж варто їх знати.

Слова з буквою «ґ» за частинами мови

Ці слова з буквою «Г», які подає **Український правопис**:

- **іменники**: *атрус, тава, тазда, гандж, танок, татунок, твалт, тедзь, тертелі, гирлига, глей, гніт* (у лампі), *готель-мотель, гонт(а), грати* (не плутати з дієсловом *грати*), *гринджоли, грунт, гудзик, гуля, гуральня, джигун, дзита, дзиллик*;
- **українські прізвища**, якщо вони так вимовляються їхніми носіями: *Галаган, Галятовський, Гжицький, Глієр, Готора, Гресько, Грита, Гудзій, Гудзь, Шмітельський* тощо. **Увага!** При написанні прізвища в офіційних документах слід використовувати той варіант, який зафіксований в паспорті людини, оскільки це тягне за собою юридичні наслідки.
- **прикметники**: *гратчастий, гречний*;
- **дієслова**: *газдувати, гвалтувати, гегати, гелготати, гелготіти, терготати, терготіти, гитнути, грасувати, дригати і дригати, ремигати*;
- **у власних назвах — топонімах України**: *Горгани* (гірський масив), *Горонда, Угля* (села на Закарпатті).
- **в деяких локальних, говіркових словах**, наприклад: *галаган, твер, глят, гляганка, груньдзювати, легінь* та ін.

Запам'ятайте і не забувайте про похідні:

грунт – ґрунтовий, ґрунтовно, ґрунтообробний, ґрунтувати тощо.

Правила транслітерації

Літера «ґ» часто застосовується для транслітерації іншомовних слів, зокрема, латинської літери «g». У власних назвах іншомовного походження **етимологічний «g»** згідно з усталеною традицією вимовляється як «г»; проте збереження «g» у вимові не є порушенням орфоепічної норми. Отже, правильною є вимова: *Гданськ і Гданськ, Гренландія й Гренландія, Гібралтар і Гібралтар; Гарібальді й Гарібальді, Гете й Гете*.

Також ця літера пишеться при транслітерації не засвоєних українською мовою іншомовних словах чи словосполученнях, так

«Українізація 1920-1930-х років: крапки над І»

званих варваризмах: *альтерего* (*alter ego*— «друге я»), *персона нон грата* (*persona non grata* — «небажана особа»), *фата моргана* (*fata morgana*— «мареву»); *Гран-прі* (*grand prix*— «Велика премія», найвища нагорода на конкурсі, змаганнях); *гудбай* (*goodbye*— «до побачення»); «*Фольксваген*» («*Volkswagen*»)— назва автомобільної фірми, «*Зюддойчецайтунг*» («*Süddeutsche Zeitung*»)— назва газети тощо.

Варто зазначити, що літера **g** у словах англійського походження буде транслітеруватися буквосполученням «дж», адже саме так вона зазвичай промовляється у цій мові. Наприклад, у широко вживаній наразі посаді «менеджер» (*manager*) або у «королівському» імені Джордж (*George*). Але, традиційно саме імена королів у нас транслітеруються, як і в російській мові, за «німецькою» традицією. Тобто, діловий партнер — *Джордж Сміт*, але король *Георг V*.

Зазвичай у власних іменах і назвах, якщо у мові-джерелі пишеться «**g**», то застосовуємо «**г**», а якщо «**h**» — «**г**»: *Вергілій*, *Георг Вільгельм*, *Фридрих Гетель*, *Георг Фридрих Гендель*, *Васко да Гама*, *Магатма Ганді*, *Федерико Гарсія Лорка*, *Вінсент ван Гог*, *Грета Гарбо* (*Густафссон*), *Едвард Григ*, *Курт Георг Кісінгер*, *Томаш Гарріг Масарик*, *Клемент Готвальд*, *Густав Гусак* та інші.

https://webpen.com.ua/pages/linguistic_norm/letter_G.html

Бінго!!! Граючи, можна перевірити свою пам'ять та знання. Загадкова репресована літера «**Г**».

Потрібно роздати картки з малюнками для самостійної роботи. Хто все вирішить правильно першим, той промовляє слово «Бінго!» і оголошується переможцем.

Надаємо для прикладу декілька слів у малюнках. Учасники гри мусять назвати, що зображено на малюнку.

Перелік слів для перевірки

- *Агрus* – рослина, ягоди
- *Газда, газдиня* – господар, господиня
- *Габлі* – вила з трьома зубцями
- *Гандж* – хиба, недолік, брак; *ганджовитий* – з ганджем, з дефектом; *ганджувати* – шукати, знаходити гандж у кого-небудь;
- *Гатунок* – розряд виробу за якістю;
- *Гвалт* – сильний крик, галас; *гвалтувати* – кричати, галасувати; змушувати силою до статевого акту; бити на сполох;
- *Гедзь* – комаха, що живиться кров'ю тварин і соком рослин;
- *Гирлига, дирлига*, рідко *герлига* – довга загнута палиця, інструмент вівчаря;
- *Глей* – загуслий вишневий сік;
- *Гніт, гнотик* – стрічка або шнур у свічці;
- *Грати* – решітка; *загратований, загратувати*;
- *Гречний* – ввічливий, чемний
- *Гринджоли* – сани

- *Гудзик* – застібка на одязі
- *Дзига* – дитяча іграшка у вигляді круга або кулі на осі;
- *Дзигарі* – годинник;
- *Дзиглик* – стільчик без спинки з квадратним або круглим твердим сидінням...

Словник української мови <http://hrinchenko.com/spisok/bukva/ge-1.html>

III-IV день. Розстріляне слово (літературна панорама)

III день. *Більшість представників розстріяного відродження були переконані в особливості своєї місії: виховати на нових морально-етичних засадах людину майбутнього, піднести національне мистецтво на вищий художній рівень.*

На той час осередком української культури вважалося місто Харків. Головними літературними об'єднаннями були «Ланка» (пізніше «МАРС»), «Плуг», неокласики «Молодняк», «Спілка письменників Західної України», ЛОЧАФ (об'єднання армії та флоту). Найвпливовішим був «Гарт», який пізніше був перейменований на «ВАПЛІТЕ» («Вільну Академію Пролетарської Літератури»).

РОЗСТРІЛЯНЕ СЛОВО.

<https://www.youtube.com/watch?v=r0jaUmIJxKs>

Перегляд фільму «Слово» та маловідомі факти про фільм

Короткометражний фільм "Слово" - 2018

<https://www.youtube.com/watch?v=Tc1P89uEPq8>

«Будинок «Слово»: маловідомі факти про документальний фільм — розповідає режисер Тарас Томенко

<https://www.youtube.com/watch?v=dLSG2m3aTGE>

Завдання : Література українського «Розстріяного Відродження» <https://learningapps.org/2959720>

IV день. ХВИЛЬОВИЙ – європейський українець

Володимир Коряк, літературний критик, писав про Хвильового так: «Істинно: Хвильовий. Сам хвилюється і нас усіх хвилює, п'янить і непокоїть, дратує, знесилює і полонить. Аскет і фанатик, жорсткий до себе і до інших, хворобливо вражливий і гордий, недоторканий і суворий, а часом — ніжний і сором'язливий, химерник і характерник, залюблений у слово, у форму, мрійник».

Для довідки: Коряк Володимир Дмитрович (справжні ім'я та прізвище *Блюмштейн Волько Давідович*; 2 (14) січня 1889, Слов'янськ, Харківська губернія, Російська імперія — 22 грудня 1937, Київ, Українська РСР, СРСР) — літературознавець, літературний критик і викладач єврейського походження.

“Розстріляне відродження”. Микола Хвильовий

<https://www.youtube.com/watch?v=T1oVCU4E2Qk>

Історична правда Микола Хвильовий Фільм

<https://www.youtube.com/watch?v=VJfjNgWq8sk>

Сучасники про М.Хвильового :

Оксана Забужко: *«Микола Хвильовий фактично був лідером тієї України, яка ще була червоною, але вважала себе незалежною. Хвильовий розробив емоційну, але обґрунтовану концепцію культурної політики для європейської нації, яка стосувалась певних середовищ».*

Оксана Забужко розкриває внутрішній вектор душі М.Хвильового :

«Дайош Європу!» означало на той час формування освіченого класу, інтелігенції. «Дайош Європу!» для інтелігенції означало європейську освіту із розумінням власного ґрунту. «Дайош Європу!» для пролетаріату означало його українізацію. Фактично йшлося про формування культурної політики для України та українців як нації європейської».

Сергій Жадан про гасло «Геть від Москви!» : *«Виявилось, що цей відрив є принциповою передумовою для збереження власної ідентичності. І хоча Хвильовому в 1925 році йшлося, скоріш за все, дещо про інше, проте проєкції в цілому збігаються, і настанова автора «Вальдшнепів» доволі точно відповідає сьгоднішнім настроям багатьох наших співвітчизників».*

Наталя Позняк-Хоменко, експерт Українського інституту національної пам'яті і публіцист, зауважує: *«Микола Хвильовий у 20-х роках дуже тонко відчув усе. Тому і з'явилося це гасло – «Геть від Москви!».*

Вона додає: *«Історія показала, наскільки Хвильовий мав рацію. І нинішня історія теж є зайвим підтвердженням його тез. Тому єдиний вихід у нинішній ситуації для України – це інтеграція в європейське суспільство».*

Публіцист Сергій Грабовський каже, що гасло «Геть від Москви!» переросло нині межі власне самої України і є актуальним і для інших нових незалежних держав.

«Сьогодні гасло «Геть від Москви!» вже навіть значно актуальніше, аніж за часів Хвильового», – вважає публіцист.

«У ті часи серед більшовиків були певні групи, знаєте, романтиків світової революції, інтернаціоналізму, братерства народів... І тікати від Москви – це гасло, яке актуальне вже не лише для сучасних українців, а й інших народів», – каже Грабовський.

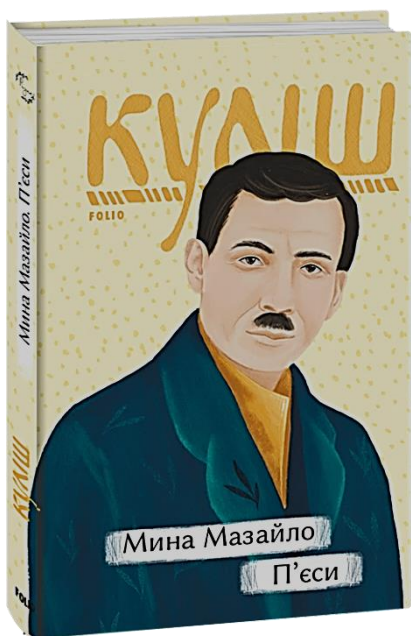
Наприклад, назва виставки: «Микола Хвильовий – європейський українець – романтик» (Виставка-портрет до 130-річчя від дня народження) або «Микола Хвильовий – зразок стихійної ширості й одвертості».

Завдання: Розстріляне відродження: Микола Хвильовий
<https://learningapps.org/3688285>

У день. Царина Мельпомени.

До цього Дня доцільно розробити виставку однієї книги «Мина Мазайло» та виставку-портрет, яку присвячено Миколі Кулішу.

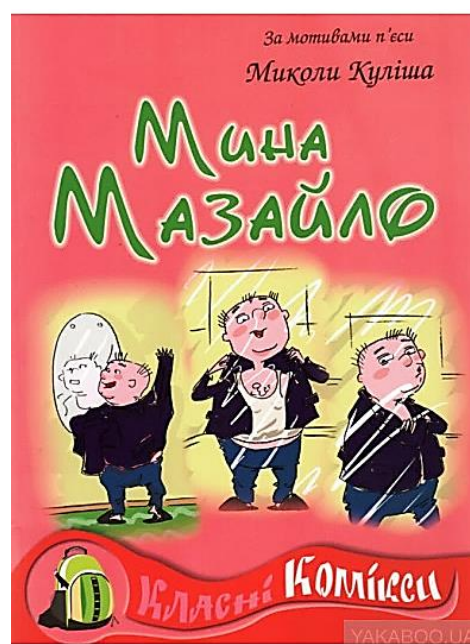
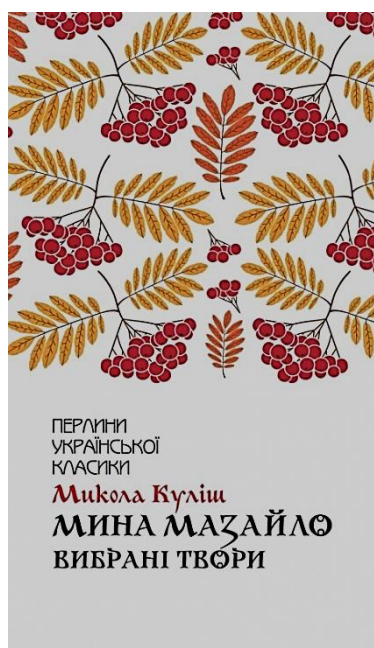
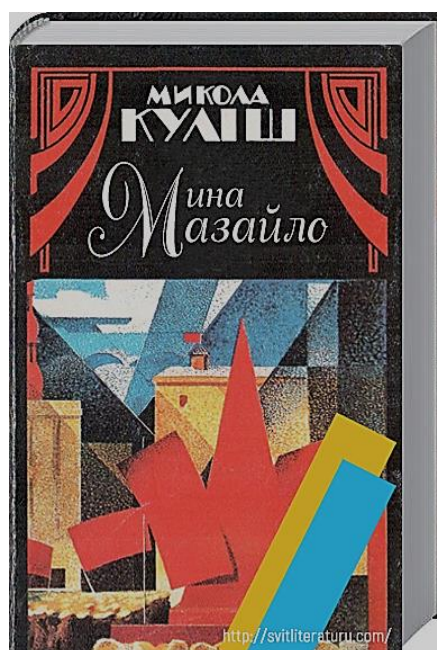
Комедію «Мина Мазайло» було видруковано в гумористично-сатиричному альманасі «Літературний ярмарок» (шосте число за 1929 рік). До публікації було додано літературно-мистецькі усмішки Остапа Вишні «Інтермедія» і «Лист Мيني Мазайла до наркома освіти М.Скрипника». У тому ж 1929 році п'єса вийшла в Харкові окремою книжкою.

"Е-book: Мина Мазайло (Шкільна бібліотека української та світової літератури)", Микола Куліш

«Українізація 1920-1930-х років: крапки над І»

Мистецьке рандеву: «Віч-на-віч з митцем»

5 хвилин з митцем.

Микола Куліш. Історія життя і кохання / ГРА ДОЛІ

<https://www.youtube.com/watch?v=Os6zaNy5rcY>

На прикладі п'єси «Мина Мазайло» яскраво видно всю міць геніальності автора. Твір було екранізовано та ставили на сцені не одного театру України.

Пізнати всю велич творчості М.Куліша можна прослухавши аудіокнигу. **Микола Куліш - Мина Мазайло** [Audio-книга](#)

<https://www.youtube.com/watch?v=N7SxtcU9GnM>

або можна поєднати два способи сприйняття твору: перші 2 дії прослухати, а кінцівку п'єси подивитися театральну виставу.

Це урізноманітнить помірковане сприйняття фабули твору.

Вистава "Мина Мазайло" за твором М.Куліша

<https://www.youtube.com/watch?v=-Z65EDMjZVM>

фільм-вистава

Мина Мазайло (Серія 1)

<https://www.youtube.com/watch?v=a3pwJjZoci8>

Мина Мазайло (Серія 2)

<https://www.youtube.com/watch?v=ogmjr7M6xsl>

Перегляд та обговорення п'єси М.Куліша «Мина Мазайло»

Питання для обговорення:

-Розкажіть про свої враження від гри акторів, які виконують головні ролі.

-Який спосіб пізнання твору та його проблематики Вам найблищий:слухати чи споглядати?

-Ваші очікування від перегляду фільму, вистави.

- Чи подобається вам твори Миколи Куліша і що Ви ще читали?

Відеоматеріали:

- Кінець українізації 20-х: життя і смерть Миколи Скрипника | Машина Часу <https://www.youtube.com/watch?v=pbj8Q6WXSMTU>
- Українізація. Політична облуда чи провокація | Пишемо історію https://www.youtube.com/watch?list=PL1MxamNwS0zoTlZKSC3J8anhbL7cJXH-K&v=gLL7Jq9vMfY&embeds_euri=https%3A%2F%2Fuatv.ua%2F&feature=emb_logo
- Політика українізації та коренізації 1920-1930 років | Пишемо історію <https://www.youtube.com/watch?v=LjtDSc3tdp8>
- Українізація 1920-х років – як сталінська пастка для інтелігенції (ВІДЕО) <https://uatv.ua/uk/ukrayinizatsiya-1920-h-rokiv-yak-stalinska-pastka-dlya-intelentsiyi-video/>
- Українізація <https://www.youtube.com/watch?v=41j0Wcoeyv0>
- 10 клас. Історія України. Політика коренізації в УСРР <https://www.youtube.com/watch?v=g11PuPPHdQ0>

«Українізація 1920-1930-х років: крапки над ї»

Презентації:

Політика українізації (коренизації) на території України (урок 10 класу) https://www.youtube.com/watch?v=YPscOrDb5_M

Історія України. Частина 45. Українізація (коренизація) у 1920-х роках. <https://www.youtube.com/watch?v=U-ZGFsIf6LE>

Тема 5 . Урок 3 Політика влади в царині культури. Українізація. <https://www.slideshare.net/history-kpl/5-3-52572957>

Коренизація [Тести Історія України 10 клас](https://www.slideshare.net/history-kpl/5-3-52572957) Тест <https://naurok.com.ua/test/korenizaciya-770302.html>

Використані електронні джерела:

1.«Геть від Москви!» – Хвильовий про орієнтацію інтелігенції у 20-х роках : [електроний ресурс]:[веб-сайт].– Назва з екрану: Режим доступу <https://www.radiosvoboda.org/a/25471835.html>

2.Петро Кралюк. Українізація у 1923–1932 роках. Український національний рух становив загрозу для влади СРСР /Петро Кралюк : [електроний ресурс]:[веб-сайт].– Назва з екрану: Режим доступу <https://www.radiosvoboda.org/a/30576563.html>

3.Позняк-Хоменко Наталка. Українізація 1920-х років: «винахід» більшовиків чи джин із пляшки?/Наталка Позняк-Хоменко: [електроний ресурс]:[веб-сайт].– Назва з екрану: Режим доступу <https://tyzhden.ua/ukrainizatsiia-1920-kh-rokiv-vynakhid-bilshovykiv-chy-dzhyn-iz-pliersky/>

4.Українізація по-московськи: пряник, що став батогом, або як більшовики українців українзували [електроний ресурс]:[веб-сайт].– Назва з екрану: Режим доступу <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2575613-ukrainizacia-pomoskovski-pranik-so-stav-batogom-abo-ak-bilsoviki-ukrainciv-ukrainizuvali.html>

5.Революціонер українського театру. Лесь Курбас [електроний ресурс]:[веб-сайт].– Назва з екрану: Режим доступу <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam/metodychni-rekomendaciyi/revolyucioner-ukrayinskogo-teatru-les-kurbas>

6.Українське кіно 1920-х років у пошуках власних тем та смислів / Яна Примаченко [електроний ресурс]:[веб-сайт].– Назва з екрану: Режим доступу <https://uamoderna.com/md/prymachenko-ukrainian-cinema>

7.«Політтехнолог» Микола Хвильовий. Як письменник-авангардист 1920-х придумав гасла для виборів-2019 <https://www.radiosvoboda.org/a/mykola-xvyliovyj-het-vid-moskvy-dajosh-jevropu/29798514.html>

8.«Харківський правопис» як один з успіхів українізації
[електроний ресурс]:[веб-сайт].— Назва з екрану: Режим доступу
<https://holodomormuseum.org.ua/news-museji/kharkivskyj-pravopys-iak-odyn-z-uspikhiv-ukrainizatsii/>

9.«Політтехнолог» Микола Хвильовий. Як письменник-авангардист 1920-х придумав гасла для виборів-2019
<https://www.radiosvoboda.org/a/mykola-xvyliovyj-het-vid-moskvy-dajosh-jevropu/29798514.html>

КЗ «Харківська обласна бібліотека для дітей та юнацтва» Харківської обласної ради, 2023

Зам.№6

Тираж 50 прим..